

УДК 631.1:574:332.23

Коренюк П.І.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організації і адміністрування
Дніпродзержинського державного технічного університету***ЕКОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ ХАРЧОВОЇ ТА ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ****ECOLOGICAL FACTOR IN PROVIDING EFFECTIVE FUNCTIONING
OF FOOD AND PROCESSING INDUSTRY****АНОТАЦІЯ**

Сучасні проблеми харчової та переробної промисловості виникли не за один десяток років. Проте істотним чинником їх формування виступила фінансово-економічна криза в державі всередині 90-х років минулого сторіччя, особливо сільського господарства як сировинної бази для переробної сфери продовольчого комплексу. В нинішніх умовах намітилась тенденція стабілізації економічної ситуації у вітчизняній харчовій та переробній промисловості. В таких умовах проблема поліпшення екологічної ситуації через призму збільшення виробництва екологічно чистих продуктів харчування набула не менш важливого значення як, наприклад, відтворення засобів виробництва. Відмічається тісний взаємозв'язок переробної сфери з постачальниками сировини, тобто сільським господарством, адже в Україні існує потужна природно-ресурсна база для підвищення ефективності функціонування харчової та переробної промисловості.

Ключові слова: відтворення, процес, промисловість, харчова, екологічний, ефективне, економічний, виробництво.

АННОТАЦИЯ

Современные проблемы пищевой и перерабатывающей промышленности возникли не за один десяток лет. Но весомым фактором их формирования выступил экономический кризис в государстве в середине 90-х годов прошлого столетия, особенно сельского хозяйства как сырьевой базы для перерабатывающей сферы продовольственного комплекса. В современных условиях наметилась тенденция стабилизации экономической ситуации в отечественной пищевой и перерабатывающей промышленности. В таких условиях проблема улучшения экологической ситуации через призму увеличения производства экологически чистых продуктов питания достигла не меньшего значения чем, например, воспроизводство средств производства. Отмечается тесная взаимосвязь перерабатывающей сферы из поставщиками сырья, то есть сельским хозяйством, так как в Украине имеет место мощный природно-ресурсный базис для повышения эффективности функционирования пищевой и перерабатывающей промышленности.

Ключевые слова: воспроизводство, процесс, промышленность, пищевая, экологический, эффективное, экономический, производство.

ANNOTATION

The modern problems of food and processing industry arose up not for one ten of years. However as a substantial factor of their forming a financial-economic crisis came forward in the state into 90th past century, especially agriculture as source of raw materials for the processing sphere of food complex. In present terms the tendency of stabilizing of economic situation was set in domestic food and processing industry. In such terms the problem of improvement of ecological situation through the prism of increase of production ecologically clean foodstuffs purchased a no less important value as, for example, recreation of capital goods. Close intercommunication of processing sphere is marked with the suppliers of raw material, id est by agriculture, in fact in Ukraine there is a powerful naturally-resource base for the increase of efficiency of functioning of food and processing

Keywords: playback, process, industry, food, environmental, efficient, economic production.

Вступ. Основою чинного менеджменту аграрних ресурсів довілля у ринкових умовах є поєднання державної та приватної власності на ресурси та засоби виробництва у продовольчому комплексі. Такі природні складові, як вода, повітря, надра знаходяться мають і далі безпосередньо у власності держави. Значна частка продуктивних сільськогосподарських угідь належить державі, хоча за останні десятиріччя зростає частка земель з приватною формою власності. Тобто, у цілому можна стверджувати, що природні ресурси є власністю держави, хоча і спостерігається зростаюча тенденція до роздержавлення. Однією з переваг є те, що державна форма власності на ресурси довілля дає змогу централізовано здійснювати суспільний вплив на джерела забруднення.

Ринкова вартість підприємств галузей продовольчого комплексу визначається, виходячи з трьох основних складових, зокрема вартості природно-ресурсного потенціалу, майнового комплексу, потенційної прибутковості підприємства та співвідношення попиту – пропозиції на продукти харчування і продовольчу сировину. Зарубіжний та вітчизняний досвід показує, що реальний вплив на ресурси довілля та здоров'я населення певним чином відбивається і на ринковій вартості підприємств харчової промисловості.

Постановка завдання. В даній статті ставилося за мету дослідити та визначити роль екологічного чинника у забезпеченні ефективного чинника функціонування харчової та переробної промисловості.

Огляд літератури. Ряд вчених таких вчених як Борщевський П. [1\$ 2], Дейнеко Л. [3], Заїнчківський А. [5], Іртищева І. О. [6], Пасхавер Б. [8], Сичевський М. [2], Троян В. [2] вважають, з чим ми погоджуємося, що екологічний фактор має враховуватися при визначенні потенційної прибутковості підприємств.

У сучасних публікаціях поки що немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «екологічно чиста продукція». Найбільш загальне поняття було сформульовано в 70-х рр. ХХ ст. фахівцями з ведення землеробства і садівництва за органічною технологією (organic gardening and farming). Екологічно чиста продукція у їхньому розумінні – це

продукція, вирощена без пестицидів, штучно виготовлених мінеральних добрив, на ґрунті, вміст гумусу в якому поновлюється шляхом внесення органічних речовин, а вміст мінералів збільшується завдяки внесенню природних мінеральних добрив. При дослідженні інтегральних вимірників спеціалізації економічних районів доцільно застосовувати індекс суміщених показників, який розраховується як добуток індексу товарності харчової галузі у регіоні до питомої частки продукції, яка вивозиться з усіх регіонів, індексу середньодушового виробництва її продукції, який застосовував це Л. В. Опацький. Так, академік УААН П. П. Борщевський [1] запропонував індекс спеціалізації, який доцільно розраховувати як добуток середньодушового виробництва та індексу виробництва у розрахунку на одиницю території.

Вирішення агроекологічних проблем має відбуватися у контексті з якісними змінами виробничої і комерційної діяльності підприємств харчової промисловості у постприватизаційний період. Це, як на наш погляд, може бути досягнуто сприянням у вирішенні економічних та екологічних проблем з умовою збереження на підприємствах в недалекому майбутньому виробництва традиційної продукції на основі існуючих технологій, матеріалів, сировини шляхом залучення додаткових фінансових коштів для реалізації природовідтворювальних та природовідновлювальних заходів. Джерелом фінансування має стати цільовий екологічний фонд, створений за рахунок збільшення приватизаційної вартості підприємства.

В Україні єдиним законодавчим документом, що регламентує правила та норми виробництва екологічно чистої продукції, є Закон України «Про органічне виробництво». Згідно з ним, органічна продукція та сировина мають бути вироблені у визначених зонах для ведення органічного сільськогосподарського виробництва. До цієї категорії відносяться натуральна продукція та сировина рослинного і тваринного походження, лісова, бджоло- і рибопродукція, що вирощується, виробляється, переробляється, сертифікується, етикетується, зберігається та реалізується за правилами органічного виробництва. Ця продукція призначається для споживання у переробленому або не переробленому вигляді, має біологічно цінні якості та оздоровчі властивості [4].

Підтверджуючи провідну роль та значимість харчової та переробної промисловості для забезпечення національної продовольчої безпеки країни, П. М. Купчак [7] вказує на те, що співвідношення середньодушового споживання харчових продуктів із раціональними нормами споживання повинно знаходитися у межах 90–110%. Доцільно погодитися, що співвідношення білків, жирів та вуглеводів в раціоні харчування населення має складати 1:1, 2:4. Для оцінки розміру потенційних збитків доцільно враховувати не лише ступінь впливу

на стан природних ресурсів в умовах виходу з соціально-економічної кризи, що супроводжувалась скороченням обсягів виробництва, а і визначення рівня впливу на природні ресурси за умов досягнення проектних виробничих потужностей. Тут, звичайно, не можна не брати до уваги, що такі заходи, з одного боку, можуть зменшити надходження в державний бюджет коштів від приватизації підприємств харчової промисловості, але і виступають у ролі превентивних заходів для запобігання техногенних аварій та екологічних катастроф.

Застосування вищевказаних методологічних підходів щодо урахування агроекологічного чинника, практичної можливості поліпшення екологічних та виробничих параметрів великого числа суб'єктів виробничої діяльності і зменшення, тим самим, уже непосильного для природних ресурсів техногенного навантаження [9].

Крім того, при здійсненні технічного переозброєння підприємств харчової промисловості з метою забезпечення випуску екологічно чистої продукції виникає зацікавленість новостворених власників у реалізації екологічних програм за рахунок коштів, отриманих від можливого зменшення вартості приватизованого підприємства і спрямованих на досягнення економічних вигод за допомогою мінімізації екологічних витрат.

Аналіз отриманих результатів. Харчова промисловість є однією з провідних галузей промисловості України. Вона поступається тільки чорній металургії, даючи більш як 17% промислової продукції України. Харчова промисловість має складну структуру, об'єднуючи понад 20 галузей, що виробляють продукти харчування. Основними серед них є цукрова, борошномельно-круп'яна, олійно-жирова, хлібопекарська, спиртова, плодоконсервна, рибна, молочна, м'ясна, виноробна, кондитерська, пивоварна, тютюнова та ін. Харчова промисловість надзвичайно тісно пов'язана з сільськогосподарським виробництвом яке є головним постачальником продовольчої сировини. Визначальну роль у розміщенні підприємств галузей харчової промисловості відіграють сировина і споживач. Ті з них, які використовують мало транспортабельну сировину (що швидко псується) або велику кількість сировини, тяжіють до неї (цукрова, олійна, рибна, плодоконсервна, маслоробна та ін.). Галузі, в яких затрати на транспортування готової продукції більші, ніж на перевезення сировини, орієнтуються на споживача (кондитерська, хлібопекарська, пивоварна, молочна та ін.). І на сировину, і на споживача орієнтуються м'ясна, борошномельно-круп'яна, тютюнова та інші галузі. Доцільно вказати, що серед адміністративних областей України, що внаслідок виробничої структури мають найменшу питому частку харчового виробництва у 2007 році слід відмітити Луганську (3,5%), Донецьку (5,8%),

Дніпропетровську (6,4%), Запорізьку (8%) та Івано-Франківську (8,1%) області.

Слід сказати й про те, що морально та фізично застарілі основні фонди природовідтворювального призначення на підприємствах харчової промисловості відслужили свій термін, часто виходили із ладу, що стало причиною залпових скидів та додаткового забруднення природних ресурсів. Харчова промисловість України за останні роки розвивалась у взаємодії з рядом об'єктивних чинників. Період з 1990 по 2005 роки для вітчизняної харчової промисловості був проблемним, носячи кризовий характер, особливо щодо забезпеченості основними засобами виробництва. Україна заявила про себе всьому світові як потужний гравець на глобальному ринку продовольства.

Експорт товарів агропродовольчої групи показує щорічний усереднений показник зростання на рівні 20% протягом 2005-2011 рр. – в 2011 році експорт зріс в порівнянні з попереднім роком на 28% та склав близько \$13 млрд. Ми піднялися на найвищі щаблі в рейтингу найбільших експортерів соняшникової олії, ячменю, кукурудзи, пшениці, ріпаку. Крім того поступово відбувається процес імпортозаміщення ключових позицій зовнішньої торгівлі аграрною продукцією. Приміром, імпорт яблук в Україну зменшився протягом 2009-2011 рр. більше ніж вдвічі, з близько 250 тис. т в 2009 році до близько 105 тис. т в 2011 році. Але головне те, що досягнутий рівень ще далеко не межа можливостей аграрного сектору України.

Міжнародні організації, такі як ФАО, а також більшість провідних експертів відносять Україну до країн з найбільш потужним потенціалом розвитку аграрного виробництва в світі. Але в той же час, ми маємо досить низький ступінь використання аграрного природно-ресурсного потенціалу в світі.

Нинішня динаміка розвитку дає підстави прогнозувати виробництво до 100 млн. т зернових та олійних культур в Україні через десять років при умові збереження сприятливих умов для ведення агробізнесу.

Важливим є також те, що зміцнення сільського господарства є основною передумовою розвитку харчової промисловості, адже потужна сировинна база відкриває шлях для переробки і створення продуктів з більшою доданою вартістю, створення нових робочих місць, зростанню експортних валютних надходжень та загальноекономічного добробуту.

І перехід від експорту зерна до експорту борошна та тваринницької продукції, від експорту насіння олійних до експорту олії та шроту – це лише питання часу. Це показує досвід і Канади в плані переробки каноли, і Казахстану – в експорті борошна, і Аргентини – в експорті соєвого шроту.

В Україні прикладом експорто-орієнтованої переробної галузі, яка успішно розвивається, є олійно-жирова та кондитерська. В попере-

дньому році 95% вирощеного насіння соняшнику було перероблено саме в Україні, що дозволило збільшити обсяги експорту соняшникової олії у 2011 році вдвічі в порівнянні з 2008 роком та втричі в порівнянні з 2005 роком. Також демонструє позитивні показники щодо зростання експорту кондитерська галузь – експорт даної продукції зріс в 2011 році на 17% в порівнянні з 2008 роком та на 50% в порівнянні з 2005 роком.

При цьому головною умовою переходу від виробництва і експорту сировини до виходу на міжнародний ринок з готовим продуктом є зважена державна політика в АПК, розумна лібералізація зовнішньоторгівельних відносин, а також активне просування вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

На розміщення підприємств харчової індустрії справляють вплив такі фактори як матеріально-сировинний, паливний, енергетичний, сировинний, трудовий, науково-технічного прогресу, водний, споживача, ринкової кон'юнктури, екологічний. У нашому випадку стан, якість основних засобів виробництва, виробничі технології, а отже і відповідний рівень продуктивності праці, визначають обсяги виробництва та якість готової продукції вітчизняної харчової індустрії у абсолютному і відносному виразі.

Так, для переважної частки підгалузей харчової промисловості таких, як цукрова, крохмале-паточкова, плодоовочеконсервна, масложирова, м'ясна, молочна, рибна, первинне виноробство та інші, для яких характерним є тісний взаємозв'язок з постачальниками сировини, тобто сільським господарством, в Україні існує, як вказано вище, потужна агроресурсна база. Якщо врахувати існуючі прямі і непрямі зв'язки харчової та переробної галузі з сільським господарством, громадським харчуванням, торгівлею та іншими структуро формуючими галузями національної економіки, то доцільно вказати що для ряду регіонів України Тернопільської, Херсонської, Чернігівської, Черкаської, Кіровоградської, Вінницької, Волинської, Одеської, Київської областей харчова та переробна промисловість може розглядатися як пріоритетна галузь, навіть як домінуюча.

Підприємці представниками ініціативної діяльності об'єктів екологічного підприємництва, спрямованої на отримання мультиплікаційного соціально-еколого-економічного ефекту. Закордонний досвід у цьому випадку показує, що за допомогою екологічних фірм більшість підприємств вирішили проблеми утилізації, перетворивши відходи у сировину для інших галузей продовольчого комплексу, знайшли ефективніші методи їхньої очистки та переробки.

Висновки. Аналіз нинішнього економіко-екологічного стану у харчовій та переробній промисловості переконливо показує неможливість протистояння еколого-економічній кризі за існуючої нормативно-правової бази та чин-

них механізмів її реалізації. І основним завданням державної аграрної політики стало піклування не лише про добробут та рівень, але і про якість життя населення. Розглядати якісні показники життя населення без забезпечення їх якісними харчовими продуктами, вирощеними за органічними технологіями є неможливим. Так, самовідтворювальна здатність природних ресурсів втрачається у протистоянні зі зростаючим техногенним тиском. Є признаним фактом, що розвинуті країни пройшли даний шлях, розв'язавши екологічні проблеми харчової та переробної промисловості та її сировинної бази. Тобто, розвинуті країни у виробництві можуть собі дозволити на перше місце ставити екологічна якість продуктів харчування проти обсягу виробництва. У нашій державі є поле діяльності для реалізації потужного аграрного природно-ресурсного потенціалу і цим шансом потрібно скористатися. Адже якість продукції харчової та переробної промисловості є тим чинником, який сприятиме вирішенню демографічної проблеми, підвищенню рівня здоров'я населення через призму зростання якості його життя. Отже, екологічний фактор у забезпеченні ефективного функціонування харчової та переробної промисловості відіграє досить значиму роль. Даний факт посилюється тим фактом, що це є і швидко оборотні інвестиційно привабливі галузі. Через призму інвестиційної та інноваційної активності галузей продовольчого комплексу і лежить шлях до високоефективної економіки і процвітаючої держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борщевский П.П. Продовольственная эффективность использования земельных ресурсов: состояние, проблемы и пути их решения / Матеріали міжнародної наукової конференції «Теорія і методи оцінювання, оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів». – К.: РВПС України НАН України, 11-14 листопада 2002 р. – Ч. 1. – 269 с.
2. Борщевський П., Сичевський М., Троян В. Харчова промисловість України: сучасні тенденції та перспективи розвитку // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 45-49.
3. Дейнеко Л.В. Развитие харчової промисловості в умовах ринкових перетворень: Проблеми теорії і практики. – К.: Знання, 1999. – 331 с.
4. Закон України «Про органічне виробництво» від 19.07.2010 № 7003.
5. Заїнчківський А.О. Стан та шляхи розвитку ринку продовольчих товарів в Україні // Агроінком. – 1998. – № 11-12. – С. 5-7.
6. Іртищева І.О. Державне регулювання інституціональних змін в агропродовольчій сфері України: монографія / Інна Іртищева, Альона Обозна. – Миколаїв : Гельветика, 2014. – 163 с.
7. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: Монографія / За ред. доктора економічних наук, професора Л.В. Дейнеко. – К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
8. Пасхавер Б. Пріоритети продовольчого ціноутворення // Економіка України. – 2003. – № 4. – С. 4-11.
9. Yanush Klisinski, Petro Korenjuk, Willior Palamarchuk. Management of recreation of natural resources / Poland, Legnitsa: Academy of Management, 2004 – 203 l.